

МАЯ РОДНАЯ ШКОЛА

Ці даўно ты, дарагі чытач, быў апошні раз у школе, якую скончыў? Так-так... І я таксама наведвала родную навучную ўстанову пятнаццаць гадоў таму, калі там адзначалі 25-годдзе. І вось цяпер, у апошні выхадны жніўня, Пачапаўская сярэдняя школа Баранавіцкага раёна справіла сціплы юбілей — 40 гадоў з дня адкрыцця. З радасцю і душэўным трываннем даялося прайсціся па ціхіх школьных паверхах. Уразіў знешні выгляд школы. Аказалася, летася, у сувязі з наданнем вёсцы статус аграгарадка, школу адрамантавалі як лялькачу. Замест старых вокнаў стацьць сучасныя шклопакеты, а кожны прадметны кабінет аформлены ў сваім колеры і стылі. Ды не гэта гадоўнае, гадоўнае, што ў школе захаваўся нешта невывойнае аж з тых самых часоў, тое, што дазваляе кожнаму выпускніку адразу ўспомніць, адчуць свае школьныя гады.

Дырэктар школы Алена КАЗЬБЕРЧЫК з вучнямі.

Наш клас, з якога сабралася на вечар чатыры чалавекі, быў у нейкім сэнсе сімвалам школы, яе першым спраўдзеным выпускам. Бо мы прыйшлі ў першы клас, акурт калі школа адкрылася. І сустрэла нас тады першая настаўніца Зінаіда Уладзіміраўна Табола. Яна, дарэчы, не змагла прыйсці на мэрэпрысаванне па стане здароўя, пра што мы вельмі пашкадавалі. 40 гадоў — дастатковы тэрмін, каб зразумець, як пашанцавала нам тады з першай настаўніцай. Няхай мы з аднакладніц Галій Коршун, цяпер з адным з самых паспяхоўных кіраўнікоў сельгаспрадпрыемства Баранавіцкага раёна Галінай Матус, успомнілі, як стаялі ў куче ў першым класе. Проста замест урока ў другую змену мы пайшлі ў кіно, якое круцілі ў актывай зале для старэйшых. Затым, як няцяжка здагадацца, з'явілася магчымасць падуцца пра гэтыя жывыя, глядзячы, як сыходзяцца дзве сцяны. Цяпер мы дакладна ведаем, што ў тым куче быў закладзены падмурк нашых выдатных атэстаў. Але гэта з ліку гумарыстычкіх успамінаў. А калі казаць сур'ёзна, то нам было цікава вучыцца ў пачатковай школе, цікава было і далей. Таму мы з лёгкасцю паступалі ў сталічныя ВНУ. Увясце сабе: школа знаходзіцца ў цэнтры слабаватага саўгаса, за 40 кіламетраў ад райцэнтара. Ні пра якія гурткі, секцыі, развіваючыя заняткі па-за школай ніхто і думаць не мог. Сэнс слова «рэпетытар» нашы бацькі проста не разумелі б, каб ім тады сказаць. Усё, з чым мы далей ішлі ў жыццё, мы атрымлівалі ў школе. І не толькі асновы ведаў па розных навукх, але і асновы чалавечы стасункаў, стаўлення да працы і навакольных.

За ўсё гэта і дзякавалі выпускнікі розных гадоў сваёй школе. Паводле гарадскіх мер, школа наша вельмі маленькая. За чатыры дзесяцігоддзі з яе сцен выйшаў 1021 чалавек. Столькі і больш навуцаеца адначасова ў стандартнай гарадской школе. Але сярод выпускнікоў невялікай вясковай навучнай установы каго толькі няма: педагогаў і ўрачы, кіраўнікоў розных прадпрыемстваў і арганізацый, відняў вучоныя і юрысты, ёсць такія, хто годна прадстаўляе нашу краіну за яе межамі. А яшчэ нямаюць былых вучняў паўнаеяныя калектывы мясцовага сельгаспрадпрыемства і вышэйшага хлеба. Школа імі асабліва ганарыцца.

Сорак гадоў ведаю цяперашняга дырэктара школы Алену Генрыхаўну Казьбярчык, але на гэты раз яна мяне зноў здзівіла. Як можна трымаць столькі інфармацыі ў памяці? Яна ж ведае ці не пра кожнага выпускніка: яго працоўны шлях, сямейнае становішча, усё, чым жыве чалавек. Каб шчыра цікавіцца, настолькі ведаць сваіх вучняў, трэба, відавочна, іх любіць. Вось чаму нам так прыемна і цяпер заходзіць у сваю школу, і вось дзе хаваецца тое невывойнае, пра што я казала ў пачатку.

Алена Генрыхаўна, дарэчы, сабралася хутка перадаць дырэктарскую пасадку некаму з маладзёўшых калег. Бо сама адрацавала ў школе роўна сорак гадоў, з іх 26 — дырэктарам. Прышла пара больш увагі удзяліць родным ункам, хоць іх і яе чвэрца. Але ў школе яна пакуль застаецца, школу ж гэтую ў многім яна, вобразна кажучы, рабіла сваімі рукамі, тут прайшло ўсё жыццё. Застаецца яна таксама на вастрыні грамадскага жыцця вёскі як дэпутат сельсавета Савета. На такога дэпутата старэйшая сельсавета Людміла Кавяева не магла нахалявіцца, бо гэта спраўдзены народны выбарнік, які клопатіцца пра ўсіх, асабліва пра гаспадарчых жыхароў вёскі.

Застаецца настаўніцай, застаецца школа з яе слаўнымі выпускнікамі і сённяшнімі вучнямі, хоць іх і значна менш, чым было ў далёкім 1971 годзе. Добра, што школа зноў будзе святавецка Дзень ведаў з шумам дзіцячых галасоў, мноствам букетаў і няяснымым на першае верасня пахам фарбы, з чым яе вельмі прыемна сёння павіншаваць.

Былая вучаніца Святлана ЯСКЕВІЧ. Фота аўтара.

Званок на ўрок

ШКОЛУ МОЖНА І «РАЗГРУЗІЦЬ». АЛЕ МНОГІЯ СУПРАЦЬ

Святлана БАРЫСЕНКА

Фота М.Марыніч/БЕЛТА

— Усе школы імкнуча як след падрыхтавацца да пачатку школьнага сезона. Мы не выключэнне: без затрымак атрымалі неабходнае фінансаванне, выкарысталі пры падрыхтоўцы ўсе сродкі. Дапамаглі і шэфы — ААТ «Амкадор» і іншыя. Адна школа ў раёне знаходзіцца на капітальнаму рамоне, а ўсе астатнія да вучэбнага года гатовыя.

— Бацькі таксама ўнеслі ў падрыхтоўку да новага навучнага сезона сваю лепту?

— Прымаўся і добраахвотна дапамог бацькоў. Упраўленне, дарэчы, вельмі сур'ёзна працуе з раённымі бацькоўскімі камітэтамі, які дзейнічае вось як паўтара гады. Бацькі павінны разумець, што ніхто не мае права прымушаць іх да матэрыяльнай падтрымкі. З другога боку, варта памятаць, што дапамогу бацькі аказваюць не асобна ўзятаму будынку, а, перш-наперш, свайму дзіцяці. Я ведаю бацькоў, якія кажуць, што гатовыя па меры сіл спрыяць камфорту і ўтульнасці. Мы ўсе павінны ўсявядоміць, што нічога бясплатнага не бывае. Падтрымка школе можа быць толькі добраахвотнай і толькі безынтэлектуальнай.

— Якая павіна быць прафэсійна-цэля школьнікаў? Што робіцца для таго, каб пазнаёміць дзіцей з рабочымі прафэсіямі?

— Сітуацыя склалася так, што вучэбна-вытворчы камбінат Савецкага раёна з гэтага навучнага года будзе працаваць як структурнае падраздзяленне СШ № 76. На першым павярсе будзе непасрэдна камбінат, на другім і трэцім — агульнаадукацыйная школа. Камбінат будзе надаваць дзедзі не толькі Савецкага, але і Першамайскага раёна. На першым этапе вучні дзвятых класаў атрымаюць магчымасць пазнаёміцца з

Ва ўсіх раёнах сталіцы прайшлі педагогічныя канферэнцыі, якія «здаюць тон» новаму навучнаму году. На ўсіх узроўнях — раённым, гарадскім, рэспубліканскім — работнікі сістэмы адукацыі абмяркоўваюць актуальныя для сучаснай агульнаадукацыйнай школы тэмы. Наступе час для «максімальна прадметнай і актуальнай дыскусіі, а не пафасных спрэваў», падкрэсліў у інтэрв'ю нашай газеце міністр адукацыі Сяргей Масквіч (нумар ад 16 жніўня г.г.). Ён заўважыў, што шэраг праблемных пытанняў, якія ўзнікаюць у сістэме адукацыі, трэба ўжо не проста ўзняць і агуваць, але актыўна шукаць на іх адказы. Свой пункт гледжання па некаторых вострых тэмах выказала начальнік упраўлення адукацыі Адміністрацыі Савецкага раёна г. Мінска Тацяна ЯНУШКЕВІЧ.

— Базавы адукацыйны эксперыменты і новыя ідэі ніяк не нашкодзяць. Мы не гаворым пра тое, што кожная школа ці гімназія патане сёння ў інвацыях. Браць на сябе непаспяхліваю ношу не варта, трэба разлічваць свае магчымасці. Калі ж у канкрэтнай установе ёсць рэсурсы для наватарства, то чаму б і не? Калі педагогічны склад здольны да творчасці, хоча ўкараняць нешта новае, нашошта яго стрымліваць? Гімназія № 22 проста не можа не тварыць, не здзіўляць! Цікава ў гэтым сэнсе і гімназі № 15 і № 30, СШ № 76, якая запускае новы праект...

Дарэчы, падобная работа матэрыяльна захавоўваецца. Настаўнік, які прапануе цікавы праект, можа атрымаць прэмію, грант гарвыканкама... Дзякуючы гэтаму, у нашай справе ёсць свае зоркі, прозвішчы якіх на слыху ў раёне: Кендыш Наталія Антонаўна, Градэбаева На Барысаўна, Пазяк Галіна Балаялаўна, Радзюк Галіна Іванаўна.

— Якая павіна быць прафэсійна-цэля школьнікаў? Што робіцца для таго, каб пазнаёміць дзіцей з рабочымі прафэсіямі?

— Сітуацыя склалася так, што вучэбна-вытворчы камбінат Савецкага раёна з гэтага навучнага года будзе працаваць як структурнае падраздзяленне СШ № 76. На першым павярсе будзе непасрэдна камбінат, на другім і трэцім — агульнаадукацыйная школа. Камбінат будзе надаваць дзедзі не толькі Савецкага, але і Першамайскага раёна. На першым этапе вучні дзвятых класаў атрымаюць магчымасць пазнаёміцца з рабочымі прафэсіямі, запатрабаванымі ў горадзе, наведваючы ліцей і фабрыкі, даведваюцца, дзе і як атрымаць тую ці іншую спецыяльнасць. Далей на базе ліцей і каледжаў мы пакажам, які менавіта навукавую прафэсію будаўнік ці аўтаслесар, цырульнік або повара-афіцыянта. Трэба заўважыць, што ва ўстановах прафэсійна-тэхнічнай адукацыі сёння створаны вельмі добрыя ўмовы для авалодання самымі рознымі прафэсіямі... На трэцім этапе, ужо ў 10-11-х класах, можна будзе непасрэдна атрымаць адну з прапанаваных прафэсій на базе вучэбна-вытворчага камбіната.

Прафэсійная арыентацыя неабходная для дзіцяці, так і ў бацькам, якія таксама маюць магчымасць наведваць любую навучную ўстанову. Мы павінны данесці да дарослых і дзіцяці, што эканамісты, юрысты зараз складаней знайсці працу, чым будаўніку ці кухару. Іншая рэч, паралельна неабходна займацца павышэннем прэстыжу рабочых спецыяльнасцяў.

— У раёне ёсць праблемы з настаўніцкімі кадрамі? Ці быцьце ў вас спосаб утрымаць у прафесіі маладых спецыялістаў?

— У нашых агульнаадукацыйных установах праблем з кадрамі няма. Той, хто ўдзякуе ў работу ў школе, сысць не павінен, бо гэта — фанаты. Утрымліваць, зацікаўляць трэба маладых спецыялістаў. Для гэтага мы і арганізавалі клуб маладога настаўніка «Мы маладыя». Летас да нас прыйшлі 42 маладыя настаўнікі. З іх удзельнікі мы правялі шэраг мэрэпрысаванстваў, у тым ліку ў неформальнай абстаноўцы, паколькі важная не толькі сама прафэсія, праца, але і які цыбе прынялі, як сустрэлі, як ставіцца. Колькі маладых спецыялістаў застаецца праз год — паглядзім...

— А з якімі цяжкасцямі сутыкаецца моладзь у першыя гады працы? Што даецца найцяжэй?

— Аказваецца, самая вялікая цяжкасць звязана не з выкладаннем прадмета, а з роляй класнага кіраўніка. Як правіла, у маладых яшчэ няма сваіх сем'яў, няма дзяцей. І ў такіх выпадках узнікае пэўны бар'ер у стасунках з бацькамі, якія маюць не толькі дзіцей, але і багаты жыццёвы вопыт. Я прапаную дырэктарам школ не ставіць маладога спецыяліста класным кіраўніком, калі ёсць такая магчымасць. Калі ж такой магчымасці няма, то няхай побач будзе настаўнік, які ў складанай сітуацыі прыйдзе на дапамогу... Уззяць хоць бы той жа бацькоўскі сход. Да яго трэба сур'ёзна рыхтавацца, гэта не павінна стаць выключна месцам разборкі кожнага вучня. Размова з бацькамі — не другая частка работы. Трэба разумець, што многае спасцігаецца толькі на практыцы, гэтакім нідзе не вучаць.

— Безумоўна, ёсць бацькі, якія неабгрунтавана скардзяцца на настаўніка, патрабуюць пакарэння... Няўжо настаўнік штораз караюць?

— У прынцыпе, любое пытанне можна ўрэгуляваць. У сур'ёзных сітуацыях для прыняцця які мага было аб'ектыўнага рашэння збіраецца спецыяльная камісія. Але тут справа ў многім заключаецца ў стаўленні настаўніка да прафесіі, у тым, як аднабока часам паказваецца грамадству фігура чалавека, які займаецца вельмі высокароднай справай. З другога боку, чаго хаваць, ёсць і настаўнікі, якія сталі, так бы мовіць, ахвярамі эмоцыйнага выгарання і ўжо не падыходзяць для працы ў школе.

— Што вы думаеце пра школьныя перагрукі?

— Гаварыць пра перагрукі вельмі проста. Адны бацькі хочучь разгрукіць дзіця, а другія — наадварот, максімальна загрукіць, бо лічаць, што ў дзіцяці не павінна быць вольнага часу, трэба, каб яго пастаянна чым-небудзь займалася. На маю думку, прывучаць дзіця да самых розных карысных заняткаў — вельмі добра для далейшага жыцця. Гэта цудоўна, калі ў чалавека ёсць хобі. Таму мы і кажам бацькам першакласніку — няхай дзіця займаецца хоць па месцаў у кожным гуртку. Гэта пошук, які прынясе свой плён.

— Як вы ставіцеся да рэпетытарства?

— Ніводзіць рэпетытар не здольны даць усюго таго, што даецца на працягу года ў межах школьнай праграмы. Рэпетытар дасягае добрага выніку, толькі калі ёсць добра шкільная падрыхтоўка. А калі ёсць добрая школьная падрыхтоўка, то можна наступіць у ВНУ і без рэпетытара.

НЕ ТОЛЬКІ ДАЦЬ ВЕДЫ...

Начальнік аддзела дашкольнай і агульнай сярэдняй адукацыі Упраўлення адукацыі Адміністрацыі Савецкага раёна г. Мінска Леаадыя СТАСЕВІЧ:

— Дабрыць краіны напраму залежыць ад таго, колькі якасных кадраў мы падрыхтоўваем для яе. Таму наша задача — не толькі даць веды, але і выхаваць чалавека з грамадзянскай адказнасцю, таго, хто пазней прынясе карысць краіне, якая яго рыхтавала, вывела ў дарослае жыццё... Падчас сёлённай нарады педагогічных работнікаў Савецкага раёна сталіцы мы гаварылі і аб тым, што грамадскія арганізацыі, якія прысутнічаюць у школе, радыюць, хіба, колькасць нашымі складам, але не якасцю работы, а таксама аб тым, як наблізіцца да таго, каб нашы вучні валодалі размоўнай замежнай мовай... Актыўны ўдзел у падрыхтоўцы мэрэпрысаванства Узву раёна клуб «Мы маладыя». Спадзеемся, яны не кінучь сваю спецыяльнасць праз два гады жыцця... Усім калегам зьлучэння працы, добрага настрою ў новым навучным годзе!

Кантрабанда аўтазапчастак на Вр600 млі

Гродзенскія мытнікі ў пункце пропуску «Брузгі» затрымалі партыю кантрабандных запчастак для аўтамабіляў, паведаній БЕЛТА намеснік начальніка па ідэалагічнай рабоце Гродзенскай рэгіянальнай мытні Віктар Гурэў.

Увагу мытнік працягнуў грузавы аўтамабіль з партыяй аўтазапчастак, які рухаўся з краін Заходняй Еўропы ў Расію. Пры аглядзе аказалася, што ў грузавым аўсеку аўтамабіля акрамя заўяўленых у таварасуправаджальных документах запчастак перавозіцца буйная партыя нялічаных грузаў: панэлі прыборнай дошкі, перакляючальнікі, прывадныя рамяні, металічныя дэтэлі для аўтамабіляў. У агульнай колькасці без вылаты мытных пошлін перавозчык спрабаваў перавезці праз мяжу амаль 18 тых аўтазапчастак на суму каля Вр600 млі. Вядзецца праверка.

Падрабязнасці КІЛАМЕТРЫ СТРАХУ

У мінулы пятніцу ў Магілёве каля 17 гадзін у самы «час пік» пад коламі аўтамабіля загінула 42-гадовая жанчына. «Звязда» паведамляе папярэдняю інфармацыю з Магілёўскай ДАІ: на скрыжаванні праспекта Дамітрава і вуліцы Запрудкага аўтамабіль пасля сутыкнення з другім аўто выехаў на пешаходны пераход і наехаў на чатырох чалавек, адзін з якіх атрымаў смяротную траўму.

Цяпер стала вядома, што за рўблём «Пежо» былі 48-гадовая жанчына, аднак, акцэнтуючы ў ДАІ, праверка ўсіх абставін здарэння не завершана. Дзве жанчыны, 52 і 60 гадоў, а таксама 60-гадовы мужчына, былі шпіталізаваны з траўмамі. Паводле інфармацыі медыкаў, двое з іх ужо пераведзены ў траўмаатэлію, а адзін чалавек усё яшчэ ў цяжкай стане ў рэанімацыі. Акрамя гэтага, у панядзелак стала вядома, што памёр яшчэ адзін удзельнік ДТП, якое ў Магілёўскай вобласці ўмоўна назвалі «пікерсмі». Нагадаем, што тыдзень таму ў Быхаўскім раёне каля вёскі Вараніно сутыкнуліся тры аўтамабілі з сямці-пятнаўдзяткімі нумарамі — фура і дзве легкавыя. Адзін чалавек загінуў на месцы, два патым памерлі ў раённай бальніцы. Цяпер памёр яшчэ адзін удзельнік той аварыі — 12-гадовы падлетак. Прычым трое з ахвяр гэтага здарэння з'яўляюцца сяваікамі: бацька, сын і брат. Следства працягваецца. У Магілёўскай ДАІ адзначаюць: сёлета на дарогах вобласці загінулі 79 чалавек, больш чым 500 параненыя. Разам з тым, толькі за тры дні, ад 26 да 28 жніўня, у вобласці зарэкавана больш за 2 тысячы парануючых правілаў дарожнага руху: 80 чалавек затрыманы за кіраванне аўтамабілем у нецярповым стане, да адміністрацыйнай адказнасці за перавышэнне хуткасці прыцягнуты 678 вадзіцеляў.

Ілона ІВАНОВА.

70 гадоў таму савецкіх немцаў Паволжа аб'явілі дыверсантамі і шпіёнамі

28 жніўня 1941 года быў прыняты Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, які стаў пачаткам дэпартацыі немцаў Паволжа на спецпасяленне ў Сібір і Казахстан. Навошта гэта рабілася і якія былі нюансы гэтай справы, расказвае гісторык, даследчык нацыянальных працэсаў у Беларусі Уладзімір ГУЛЕНКА:

Уладзімір Гуленка.

— Гэты ўказ, падпісаны Калініным і Горкіным, амаль невядомы шырокаму колу чытачоў, таму для далейшага разумення падзей дазвольце мне спачатку прагавіцца: яго: «По дастовечным даным, полученным военными властями, среди немецкого населения, проживающего в районах Поволжья, имеются тысячи и десятки тысяч диверсантов и шпионов, которые по сигналу, данному из Германии, должны произвести взрывы в районах, населенных немцами Поволжья. О наличии такого большого количества диверсантов и шпионов среди немцев Поволжья никто из немцев, проживающих в районах Поволжья, советским властям не сообщил, следовательно, немецкое население районов Поволжья скрывал в своей среде врагов советского народа и Советской власти. В случае, если произойдут диверсионные акты, затеняемые по указке из Германии немецкими диверсантами и шпионами, в Республике немцев Поволжья или прилегающих районах и случится кровопролитие, Советское правительство по законам военного времени будет вынуждено принять карательные меры против всего немецкого населения Поволжья. У избежание таких нежелательных явлений и для предупреждения серьезных кровопролитий Президиум Верховного Совета СССР признает необходимым переселить все немецкое население, проживающее в районах Поволжья, в другие районы с тем, чтобы переселенные были наделены землей и чтобы им была оказана государственная помощь по устройству в новых районах...».

Напэўна, вы заўважылі ў тэксце недарочныя па кантэксце словы: «на дзельніц... зямельні і ўгодзіямі», аказаць «дзяржаўную дапамогу»... Каму? Дыверсантам, шпіёнамі і іх укрывальнікам? Праўда, стэль гэтага документа можна зразумець, бо ён прымаўся ва ўмовах цяжкага становішча на фронце і было імкненне забягнець любой рызык і гэты час. Аднак, ведучы хоць трохкі справяднае становішча спраў у аўтаноміі, алагічнасць указа проста кідаецца ў вочы. У рэспубліцы тады жывяўся 380 тысяч немцаў, большасць з іх — дзедзі, жанчыны і старыя. Акрамя немцаў, жылі там і рускія, казакі, калмыкі — усюго каля 200 тысяч чалавек. Дык што атрымліваецца — усё дарослае насельніцтва з немцаў было шпіёнамі і дыверсантамі? Гэта яны павінны былі «узраваць» сваіх дзядзій і родных на пшанчных палях (бо буйной прамысловасці там не было)? Ці, можа, гэтыя немцы там былі шпіёнамі і дыверсантамі? Але гэты «дзясяткі тысяч шпіёнаў і дыверсантаў» у маленькую аўтаномію на Паволжы проста фізічна не маглі праіснаваць. Бо людзі ў вёсках ведалі адзін аднаго на працягу пакаленняў і незнаёмыя людзі не маглі б застацца тут незаўважана. Дарэчы, так і адбылося: чыстыя, закінуты суды ў форме нямецкіх парашуццяў для праверкі «лаплянскаў» тутэйшага насельніцтва, па ўспамінах вядоўчаў, атрымалі дастойны адпор. Дый на пачатак ваіны на службе ў Чырвоннай Арміі знаходзіліся дзясяткі тысяч савецкіх немцаў — яны нават былі срод герачных абаронцаў Брэсцкай крэпасці.

— Чаму ж тады ўбачыў свет гэты ўказ?

— У свядомасці савецкіх людзей доўгія гады ўкраіналася думка, што ўказ ад 28 жніўня 1941 года быў жыццёва неабходным. Аргументаў на гэты кошт прыводзілася шмат, але яны ўсе не вытрымлівалі крытыкі. Драматычны лёс паволжскіх немцаў, які ўсіх савецкіх немцаў, заключаны ў тым, што іх жыццё неправамерна з'яўлялася з адноснага паміж СССР і нацыскай Германіяй.

Менавіта палітыка фашызму, накіраваная на аб'яднанне ўсіх немцаў незалежна ад краіны пражывання, выклікала насцярожанае стаўленне і да савецкіх немцаў. Так, сапраўды, разлік Гітлера на немцаў з Польшчы, Чэхаславакіі, Югаславіі і Францыі, на думку гісторыкаў, сябе апраўдаў, у тым, што іх жыццё неправамерна з'яўлялася з адноснага паміж СССР і нацыскай Германіяй. Менавіта палітыка фашызму, накіраваная на аб'яднанне ўсіх немцаў незалежна ад краіны пражывання, выклікала насцярожанае стаўленне і да савецкіх немцаў. Так, сапраўды, разлік Гітлера на немцаў з Польшчы, Чэхаславакіі, Югаславіі і Францыі, на думку гісторыкаў, сябе апраўдаў, у тым, што іх жыццё неправамерна з'яўлялася з адноснага паміж СССР і нацыскай Германіяй.

Менавіта палітыка фашызму, накіраваная на аб'яднанне ўсіх немцаў незалежна ад краіны пражывання, выклікала насцярожанае стаўленне і да савецкіх немцаў. Так, сапраўды, разлік Гітлера на немцаў з Польшчы, Чэхаславакіі, Югаславіі і Францыі, на думку гісторыкаў, сябе апраўдаў, у тым, што іх жыццё неправамерна з'яўлялася з адноснага паміж СССР і нацыскай Германіяй.

мі, якія ўжо служылі ў Чырвоннай Арміі?

— У першы год ваіны былі зняты з фронту вайскоўцы нямецкай нацыянальнасці — яны былі мабілізаваны ў працармію, складзены з перасяленцаў. Яны працавалі ў тэйжэ, у шахтах, на будаўнічых уральскіх заводах. Пазней у працармію былі накіраваны і нямецкія жанчыны, старэйшыя за 16 гадоў. Дарэчы, у савецкія часы аб працамі было вядома вельмі мала, нават са слоў «працармія» не ўжывалася ў друку. Тыя публікацыі, якія былі, адлюстроўвалі толькі іх працоўны ўнёсак у перамогу. А пра цяжкае фізічнае і маральнае становішча працармійцаў ніхто не пісаў. А варта сказаць, што яны ўтрымліваліся ў лагерах, абнесеныя ключчычымі дротам, на вышках іх вартвалі аўтаматычныя. На працу трэба было хадзіць пад канвоем. І гэта пры тым, што сямрод працармійцаў былі камуністы, кады самалётчыкі, ветэраны грамадзянскай ваіны, учаранія чырвонаармейцы і камандзіры, якія мелі раненні і бавяны ўзнагароды за заслугі перад Радзімай. Не меншым за годзі цяжкую працу былі і маральны груз — іх, савецкіх людзей, лічылі паматгярбам фашызтаў. Хоць адзіным крытэрыем вінаватасці гэтых савецкіх немцаў была іх нацыянальнасць.

Цікава, што лабер з працарміі прыраўноўваўся да дзездзірства з фронту, але, нягледзячы на гэта, з працарміі беглі... на фронт! Бо імкненне вавацца са зброяй у руках супраць ворага, непрыняцце зневажальнай умоў працарміі былі мацнейшымі за страх немцаў. Паколькі трапіць на фронт з нямецкім прозвішчам было немагчыма, таму вайскоўцы і працармійцы выдалілі сябе за прадстаўнікоў іншых нацыйнальнасцяў — напрыклад, яўрэў, бо прозвішчы былі падобныя. І хто ведае, колькі іх загінула за час ваіны пад чужымі прозвішчамі?.

— Пасля Вялікай Перамогі працармійцаў распусцілі па дамах?

— Да канца 1947 года працармія ў асноўным была дэмабілізаваная, і шмат якіх савецкіх немцаў атрымалі права вярнуцца ў тым месцы, куды іх выслапі ў 1941 годзе. Яны жылі на дзядзінах на тое, што ім дазваляў жыццё ў родным мясцінці, але іх чарна-ла расчараванне: 26 лістапада 1948 года выйшаў новы указ, у якім было напісана, што немцы, які калмыкі, інгушы, чачэнцы, карачаеўцы, балкарскія, крымскія татары і прадстаўнікі іншых народаў, пераселены наважна і што іх выезд са сваіх месцаў паселішча без асаблівага дазволу органаў МУС караецца катаржымі работамі тэрмінам у 20 гадоў.

— Няўжо ўсе савецкія немцы былі такімі сумленнымі і ніхто не пайшоў на супрацоўніцтва з фашызтамі?

— Нельга выключыць факты супрацоўніцтва часткі савецкіх немцаў, якія апынуліся ў акупаванай, з германскай уладамі (у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі): з матэрыялаў пра савецкіх немцаў-падполчыніках вядома, што гітлераўцы прыцягвалі іх, напрыклад, у якасці перакладчыкаў. Навошта, частка тых, хто быў вывезены пры адступленні немцаў ў Германію, магла апынуцца ў іх у складзе гітлераўскай арміі, калі пачалася татальная мабілізацыя. Аднак можна сказаць з упэўненасцю, што на супрацоўніцтва з акупантамі яны ішлі не па «сваётыму крыві» і не па нацыянальнай прыкмеце: такія выпадкі, які, дарэчы, і ў іншых нацыянальнасцях, матываваліся асабістымі якасцімі людзей. Кажаць пра масавае здраднацтва савецкіх немцаў, пра нейкія эмавы супраць савецкай улады нельга, бо ў гісторыі няма такіх фактаў і прыкладу.